

تغییرات کمی و کیفی اندام هوایی گیاه گاوزبان در اثر محلول پاشی نیترات کلسیم

هدی شمس^۱، حسنعلی نقدی بادی^{۲*}، حشمت امیدی^۳، شمسعلی رضازاده^۴، علی سروش زاده^۵،مهدی سیف سهندی^۶

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شاهد، تهران

۲- استادیار، گروه پژوهشی کشت و توسعه، پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج

۳- استادیار، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شاهد، تهران

۴- استادیار، گروه فارماکوگنوزی و داروسازی، پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج

۵- استادیار، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

۶- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه زراعت، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

*آدرس مکاتبه: کرج، کیلومتر ۵۵ جاده تهران - قزوین، مجتمع تحقیقاتی جهاددانشگاهی، پژوهشکده گیاهان

دارویی جهاددانشگاهی، صندوق پستی: ۳۶۹-۳۱۳۷۵

تلفن: ۹ - ۰۲۶۱) ۴۷۶۴۰۱۰، (۰۲۶۱) ۴۷۶۴۰۲۱، نامبر: ۴۷۶۴۰۲۱ (۰۲۶۱)

پست الکترونیک: Naghdibadi@yahoo.com

تاریخ تصویب: ۸۸/۷/۲۱

تاریخ دریافت: ۸۸/۴/۹

چکیده

مقدمه: گاوزبان^۱ گیاه دارویی ارزشمندی از خانواده *Boraginaceae* است که برای درمان بیماری‌های مختلف انسان مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین ضروری است سطوح مناسب فاکتورهای زراعی موثر بر رشد و تولید این گیاه تعیین شود.

هدف: تعیین اثر محلول پاشی نیترات کلسیم بر عملکرد کمی و برخی از ترکیبات کیفی گیاه گاوزبان.

روش بررسی: این تحقیق در مزرعه تحقیقاتی پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با ۳ تکرار طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۸ اجرا شد. تیمارهای آزمایش شامل کاربرد ۴ غلظت نیترات کلسیم (۰، ۵، ۱۰ و ۱۵ میلی‌مولار) به صورت محلول پاشی بر روی اندام‌های هوایی گیاه گاوزبان بود.

نتایج: نتایج نشان داد که محلول پاشی غلظت‌های مختلف نیترات کلسیم بر ارتفاع بوته، عملکرد ماده خشک اندام هوایی و گل آذین، میزان کلروفیل و میزان فنل کل و تانن تاثیر معنی‌داری ($p < 0.01$) داشت. با افزایش غلظت نیترات کلسیم، میزان این پارامترها افزایش یافت و حداکثر مقادیر آن‌ها در تیمار ۱۵ میلی‌مولار از نیترات کلسیم مشاهده شد.

نتیجه‌گیری: کاربرد نیترات کلسیم بر روی رشد و عملکرد گیاه گاوزبان اثر مثبت داشت و عملکرد کمی و کیفی اندام هوایی گیاه گاوزبان با افزایش غلظت نیترات کلسیم افزایش یافت.

گل‌واژگان: گاوزبان، عملکرد کمی و کیفی، نیترات کلسیم، فنل کل، تانن

¹ *Borago officinalis* L.

مقدمه

ترکیبات فنلی نشان داده توسط کاستاندا و پرز^۱ (۱۹۹۶) انجام شده است. آن‌ها دریافتند که محلول‌پاشی کلرید کلسیم روی برگ موجب افزایش فعالیت فنیل‌آلانین آمونیا لیاز شده است [۱۰]. فنیل‌آلانین آمونیا لیاز یک آنزیم کلیدی است که نقش موثری در تغییر مسیر کربن از متابولیسم اولیه به سمت تولید ترکیبات فنلی دارد [۱۱]. البته، بحث جدال برانگیزی در مورد اثرات متفاوت کلسیم بر آنزیم‌های سنتزکننده و اکسیدکننده فنل‌ها وجود دارد [۱۰].

به هر حال، از یک طرف کلسیم از عناصر غذایی ضروری است که نقش مهمی در شروع بسیاری از فرآیندهای انتقال سیگنال در سلول‌های گیاهی دارد [۷] و از طرف دیگر، گاوزبان یک گیاه دارویی ارزشمند است که در راستای تامین تقاضای صنایع داروسازی بایستی به طور گسترده و تجاری کشت شود. با توجه به اینکه هیچ‌گونه مطالعه دقیقی در زمینه اثر کاربرد کلسیم بر پتانسیل تولید کمی و کیفی این گیاه در طی دوره رشد آن انجام نشده است در این تحقیق، اثر محلول‌پاشی نیترات کلسیم بر عملکرد کمی و همچنین میزان متابولیت‌های ثانویه گیاه گاوزبان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

مواد و روش‌ها

این تحقیق با هدف بررسی تاثیر کاربرد سطوح مختلف نیترات کلسیم بر تغییرات عملکرد کمی و کیفی گیاه گاوزبان در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با ۳ تکرار در سال زراعی ۸۸ - ۸۷ در مزرعه تحقیقاتی گروه پژوهشی کشت و توسعه پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی واقع در هلجرد کرج اجرا شد (جدول شماره ۱).

تیمارهای آزمایش شامل کاربرد ۴ سطح نیترات کلسیم (۰، ۵، ۱۰ و ۱۵ میلی‌مولار) به همراه ۰/۱ درصد توین^۲ ۲۰ (۰، ۵، ۱۰ و ۱۵ میلی‌مولار) به همراه ۰/۱ درصد توین^۲ ۲۰ درصد به صورت محلول‌پاشی بر روی اندام‌های هوایی گیاه گاوزبان بود. کرت‌های آزمایشی به مساحت ۶ مترمربع (۳ m × ۲ m) بود. هر کرت شامل ۶ ردیف و فاصله ردیف‌ها از یکدیگر ۵۰ سانتی‌متر بود. فاصله بوته‌ها روی ردیف نیز ۱۰ سانتی‌متر و عمق کاشت

گاوزبان از خانواده Boraginaceae، گیاهی است یک‌ساله و علفی که بومی اروپا و آفریقای شمالی و آسیای صغیر است که امروزه در تعدادی از کشورهای از جمله ایران کشت می‌شود [۱]. دانه‌های روغنی گاوزبان شامل میزان بالایی از روغن و پروتئین خام است. روغن بذر گاوزبان غنی‌ترین منبع گیاهی گامالینولیک اسید است. گامالینولیک اسید یکی از اسیدهای چرب نادر در گیاهان است که عموماً به عنوان مکمل‌های غذایی و دارویی برای درمان بیماری‌های قلبی، دیابت و ورم مفاصل و بسیاری از بیماری‌های دیگر استفاده می‌شود [۲]. قسمت مورد استفاده این گیاه، گل و برگ و یا سرشاخه‌های گل‌دار آن است که خواص درمانی متعددی را دارد (۳). سرشاخه گل‌دار گاوزبان حاوی ترکیبات مختلف نظیر موسیلاژ، تانن و آلکالوئید است [۴]. ترکیبات شیمیایی مانند فنل‌ها، آلکالوئیدها و تانن‌ها که از متابولیت‌های ثانویه گیاهی‌اند به لحاظ دارویی دارای اهمیت می‌باشند [۵] در این گیاه یافت می‌شوند [۶].

کلسیم یک عنصر غذایی حیاتی برای گیاه است که توسط سیستم ریشه به صورت کاتیون از محلول خاک جذب می‌شود و توسط آوندهای چوبی به ساقه هدایت می‌شود. کلسیم وظایف بسیار مهمی در گیاه دارد، از جمله آن که وجود کلسیم برای نگهداری و حفظ دیواره سلولی و ساختار غشاء ضروری است و در بسیاری از فرآیندهای طبیعی رشد و نمو از جمله تقسیم سلولی، رشد طولی سلول، پاسخ به تنش‌های زیستی و غیرزیستی به عنوان پیام‌آور ثانویه عمل می‌کند [۷]. مطالعات متعددی در زمینه کاربرد نمک‌های کلسیم و نقش آن در افزایش عملکرد گیاهان، بهبود کیفیت میوه‌ها، کاهش ریزش بذور، بهبود خصوصیات کیفی بذور انجام شده است [۸،۹].

نقش کلسیم در چرخه متابولیسم اسیدهای فنلیک به وضوح مشخص شده است. کلسیم از طریق تاثیر بر آنزیم‌های فنیل‌آلانین آمونیا لیاز، پراکسیداز و پلی‌فنل اکسیداز نقش خود را ایفا می‌کند، این آنزیم‌ها در سنتز و اکسیداسیون فنل‌ها نقش دارند [۷]. اولین کار که نقش مستقیم کلسیم را در سنتز

¹ Castaneda and Perez² Tween

جدول شماره ۱- مشخصات مزرعه تحقیقاتی

شوری (ds/m^2)	اسیدیته (PH)	میانگین سالیانه بارندگی (میلی متر)	طول جغرافیایی (متر)	عرض جغرافیایی ($^{\circ}$ و $'$)	ارتفاع از سطح دریا	میانگین سالیانه دما (سانتی گراد)
۱/۲	۷/۹	۲۶۳	۵۸' و ۵۰°	۳۵' و ۵۶°	۱۵۰۰	۱۳/۲۱

بیشترین و کمترین ارتفاع بوته به ترتیب در تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم (با میانگین ارتفاع ۳۳/۹۵۳) و شاهد (با میانگین ارتفاع ۲۳/۸۲) مشاهده شد (جدول شماره ۴). اگرچه سطوح مختلف نیترات کلسیم بر روی تعداد برگ تاثیر معنی داری نداشت (جدول شماره ۳) ولی بیشترین تعداد برگ در تیمار ۱۵ میلی مولار و کمترین تعداد برگ در تیمار شاهد مشاهده شد (جدول شماره ۴).

نیترات کلسیم تاثیر معنی داری ($p < 0.01$) بر عملکرد ماده خشک اندام هوایی بوته در واحد سطح داشت (جدول شماره ۳) و با افزایش غلظت نیترات کلسیم، عملکرد ماده خشک بوته به طور معنی داری افزایش یافت. به هر حال، بالاترین عملکرد اندام هوایی در تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم و کمترین عملکرد ماده خشک بوته در تیمار شاهد حاصل شد (جدول شماره ۴). البته از نظر آماری، تفاوت معنی داری بین تیمار ۱۵ میلی مولار و ۱۰ میلی مولار وجود نداشت (جدول شماره ۳).

سطوح مختلف نیترات کلسیم تاثیر معنی داری ($p < 0.01$) بر وزن خشک گل آذین در واحد سطح داشت (جدول شماره ۳) و با افزایش غلظت نیترات کلسیم، عملکرد ماده خشک گل آذین به طور معنی داری افزایش یافت. بالاترین عملکرد در تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم و کمترین عملکرد ماده خشک گل آذین در تیمار شاهد مشاهده شد (جدول شماره ۴)، لازم به ذکر است از نظر آماری، تفاوت معنی داری بین تیمار ۱۵ میلی مولار و ۱۰ میلی مولار وجود نداشت (جدول شماره ۴).

تاثیر محلول پاشی نیترات کلسیم بر میزان کلروفیل

سطوح مختلف نیترات کلسیم تاثیر معنی داری ($p < 0.01$) بر میزان کلروفیل داشت و با افزایش غلظت نیترات کلسیم میزان آن افزایش یافت (جدول شماره ۳). بالاترین میزان کلروفیل در تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم و کمترین میزان کلروفیل در تیمار شاهد حاصل شد. البته تیمارهای ۱۵ میلی مولار و ۱۰ میلی مولار از نظر میزان کلروفیل، تفاوت معنی داری نداشتند (جدول شماره ۴).

۲ تا ۳ سانتی متر در نظر گرفته شد. قبل از کاشت گاوزبان، از خاک مزرعه جهت تجزیه های فیزیکی و شیمیایی نمونه برداری شد (جدول شماره ۲). قبل از کاشت گیاه گاوزبان به میزان ۲۰ تن در هکتار کود دامی کاملاً پوسیده به خاک اضافه و در پاییز با شخم و دیسک با خاک مخلوط شد. پس از ایجاد واحدهای آزمایشی، بذور گاوزبان کشت شدند. اولین آبیاری بعد از کشت بذور انجام شد. پس از آن بر حسب نیاز، عملیات آبیاری انجام می گرفت. پس از سبز شدن گیاه با شروع فصل سرما، گیاه وارد مرحله رزت شد. در بهار سال بعد با شروع رشد مجدد گیاه، عملیات وجین دستی جهت حذف علف های هرز مزرعه صورت گرفت. اعمال تیمار در اوایل مرحله گل دهی انجام و پس از یک هفته، نمونه گیری جهت اندازه گیری پارامترهای مربوطه صورت گرفت.

پارامترهای اندازه گیری شده شامل تعداد برگ، ارتفاع ساقه، وزن خشک بوته، وزن خشک گل آذین، میزان کلروفیل برگ، میزان فنل و میزان تانن بود. سنجش میزان کلروفیل با استفاده از دستگاه کلروفیل متر^۱ و میزان متابولیت های ثانویه شامل فنل و تانن به روش اسپکتروفتومتری طبق روش ذکر شده در فارماکوپه گیاهان دارویی ایران اندازه گیری شدند [۱۲]. داده های این مطالعه توسط نرم افزار آماری SAS تجزیه و مقایسه میانگین ها به روش آزمون LSD^۲ انجام شد.

نتایج

تاثیر محلول پاشی نیترات کلسیم بر خصوصیات ظاهری گیاه کاربرد غلظت های نیترات کلسیم بر ارتفاع بوته تاثیر معنی داری ($p < 0.01$) داشت (جدول شماره ۳) به طوری که

^۱ SPAD

^۲ Least Significant Difference

جدول شماره ۲- خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک مزرعه تحقیقاتی

OM (%)	N (ppm)	P(ppm)	K (ppm)	CaCO ₃ (ppm)	(%SP)	Texture		
						(%)Clay	(%)Silt	(%)Sand
۱/۴۶	۰/۷۵	۱۱/۹	۱۲۵	۴/۹۱	۳۱/۶۲	۲۷/۲	۲۷/۳	۴۵/۵

جدول شماره ۳- تجزیه واریانس میانگین مربعات صفات مختلف گیاه گاوزبان

منابع تغییرات (s.o.v)	درجه آزادی	تعداد برگ	ارتفاع بوته	وزن خشک بوته	وزن خشک گل آذین	میزان کلروفیل	تغییرات	
							درصد فنل	درصد تانن
تکرار	۲	۱۸/۰۱۱	۲۷/۱۲۳۷*	۳۵۵۱۴/۷۶*	۳۸۵۸/۸*	۱۴/۸۶*	۰/۴۴۴۷*	۰/۳۰۵
تیمار (کلسیم)	۳	۲۴/۵۲۷۱	۶۱/۱۷۳۸**	۵۱۶۵۱/۰۶**	۴۲۰۴/۲۸**	۲۲/۴۴۹۱**	۰/۸۴۶۳**	۰/۷۵۷۶**
خطا	۶	۷/۴۰۱	۴/۳۹۷۶	۴۱۷۱/۸۷	۳۵۶/۴	۲/۰۷	۰/۰۸۱۴	۰/۰۷۵۲
ضریب تغییرات (cv)%		۸/۳۸	۷/۳۷	۸/۱۲	۸/۴۴	۴/۰۹	۸/۰۶۱	۱۱/۳۲

جدول شماره ۴- مقایسه میانگین اثرات سطوح مختلف نیترات کلسیم بر صفات اندازه گیری شده گیاه گاوزبان

سطوح مختلف نیترات کلسیم	تعداد برگ	ارتفاع بوته (cm)	وزن خشک اندام هوایی (kg/ha)	وزن خشک گل آذین (kg/ha)	میزان کلروفیل	فنل (درصد)	تانن (درصد)
شاهد (آب مقطر)	۲۹/۵۰ ^a	۲۳/۸۲ ^b	۶۲۹/۶۷ ^b	۱۷۸ ^b	۳۱/۷ ^b	۳/۳۵ ^{ab}	۲/۳۰ ^{ab}
نیترات کلسیم ۵ میلی مولار	۳۰/۴۶۷ ^a	۲۵/۸۷ ^b	۷۶۹/۶ ^{ab}	۲۱۳/۲ ^{ab}	۳۴/۰۹۷ ^{ab}	۲/۹۱۳ ^b	۱/۸۲ ^b
نیترات کلسیم ۱۰ میلی مولار	۳۴/۸۶۷ ^a	۳۰/۱۲۷ ^{ab}	۸۳۶/۸ ^a	۲۳۷/۲ ^a	۳۷/۱۱ ^a	۳/۷۴ ^{ab}	۲/۵۷ ^{ab}
نیترات کلسیم ۱۵ میلی مولار	۳۴/۹۱ ^a	۳۳/۹۵۳ ^a	۹۴۲/۰۷ ^a	۲۶۶/۴ ^a	۳۷/۶ ^a	۴/۱۵۳ ^a	۳/۰۲۳ ^a
حداقل تفاوت معنی دار (LSD)	۸/۲۳	۶/۳۴	۱۹۵/۵۲	۵۷/۱۵۴	۴/۳۶	۰/۸۶۳	۰/۸۳۳

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ستون مطابق آزمون LSD در سطح احتمال ۱ درصد اختلاف معنی دار ندارند.

تأثیر محلول پاشی نیترات کلسیم بر میزان فنل و تانن

نتایج نشان داد سطوح مختلف نیترات کلسیم تأثیر معنی داری ($p < 0/01$) بر درصد فنل داشت (جدول شماره ۳). در حالی که در سطح ۵ میلی مولار نیترات کلسیم، میزان فنل کاهش یافت و کمترین میزان فنل در این غلظت مشاهده شد ولی با افزایش

غلظت نیترات کلسیم، میزان فنل افزایش یافت و بیشترین میزان آن در تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم مشاهده شد (جدول شماره ۴). سطوح مختلف نیترات کلسیم نیز تأثیر معنی داری ($p < 0/01$) بر درصد تانن داشت (جدول شماره ۳) و دارای روندی کاملاً مشابه با میزان فنل داشت. بیشترین میزان تانن در غلظت ۱۵

میلی مولار و کمترین درصد تانن در تیمار ۵ میلی مولار از نیترات کلسیم مشاهده شد (جدول شماره ۴).

بحث

نتایج نشان داد که کاربرد نیترات کلسیم بر ارتفاع بوته تاثیر معنی داری داشته است (جدول شماره ۳) و بیشترین ارتفاع بوته در بالاترین سطح کاربرد نیترات کلسیم یعنی تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم مشاهده شد (جدول شماره ۴). از آنجایی که کلسیم برای تقسیم سلول و بزرگ شدن آن ضروری است، کمبود کلسیم موجب از بین رفتن مرستم‌های گیاه در قسمت‌های مختلف گیاه از جمله ساقه می‌گردد [۱۳]. درداس^۱ (۲۰۰۹) در تحقیق خود بر روی گیاه مرزنجوش^۲، افزایش ارتفاع بوته را تحت تیمار کلسیم گزارش کرده است [۱۴]. همچنین با توجه به نقش کلسیم در بازدارندگی از تولید اتیلن می‌توان بیان کرد که از دیگر علل افزایش ارتفاع بوته با کاربرد نیترات کلسیم، جلوگیری از تولید اتیلن است [۱۵]. اتیلن یکی از بازدارنده‌های رشد می‌باشد که تا حدودی در سرتاسر گیاه مانند برگ‌ها، ساقه‌ها و گل‌ها تولید می‌شود [۱۵]. به نظر می‌رسد که القای ممانعت از رشد طولی ناشی از اتیلن به علت تغییر در خصوصیات مکانیکی دیواره سلولی است که شامل تغییر در ترتیب ریزلوله‌ها و ریزرشته‌های سلولزی از حالت عرضی به حالت طولی می‌باشد [۱۶]. بنابراین برگ‌پاشی کلسیم با تاثیر بر تقسیم و بزرگ شدن سلول‌ها و اثر بازدارندگی بر تولید اتیلن در گیاه می‌تواند سبب افزایش رشد و ارتفاع گیاه گاوزبان شده باشد.

سطوح مختلف نیترات کلسیم بر عملکرد ماده خشک اندام هوایی بوته تاثیر معنی داری ($p < 0.01$) داشت (جدول شماره ۳) و بیشترین عملکرد در تیمار ۱۵ میلی مولار و کمترین عملکرد در تیمار شاهد مشاهده شد (جدول شماره ۴). این مسأله بیانگر نقش موثر کلسیم در افزایش ماده خشک بوته است [۱۴]. کلسیم نقش اساسی در فتوسنتز و متابولیسم نیتروژن دارد که کاهش آن موجب کاهش فتوسنتز و در نتیجه

کاهش وزن خشک گیاه می‌شود [۱۷]. ارتباط مثبتی بین سنتز اسیدهای آمینه و پروتئین‌ها با تولید ماده خشک وجود دارد [۱۸]. رویز و همکاران^۱ (۱۹۹۹) در آزمایشی تاثیر کاربرد سطوح مختلف کلرید کلسیم بر سنتز اسیدهای آمینه و پروتئین‌های موجود در تنباکو را مورد بررسی قرار دادند، نتایج حاکی از افزایش پروتئین‌سازی در حضور کلسیم بود، که در نتیجه آن وزن خشک گیاه افزایش پیدا کرده بود [۱۸].

نتایج نشان داد سطوح مختلف نیترات کلسیم بر عملکرد ماده خشک گل آذین تاثیر معنی داری ($p < 0.01$) داشته است (جدول شماره ۳). از آنجایی که سرشاخه‌های گلدار این گیاه دارای خاصیت دارویی هستند [۳] و بیشترین عملکرد در تیمار ۱۵ میلی مولار نیترات کلسیم مشاهده شده است (جدول شماره ۴) می‌توان به تاثیر مثبت کلسیم بر عملکرد کمی گیاه گاوزبان پی برد. هم‌چنین درداس (۲۰۰۹) در آزمایشی نشان داد با افزایش غلظت کلرید کلسیم، میزان گل‌دهی در گیاه دارویی مرزنجوش افزایش یافته است [۱۴].

محلول‌پاشی اندام‌های هوایی گاوزبان با نیترات کلسیم تاثیر معنی داری بر میزان کلروفیل داشت (جدول شماره ۳) و بیشترین میزان کلروفیل با کاربرد نیترات کلسیم به غلظت ۱۵ میلی مولار حاصل شد (جدول شماره ۴). در تحقیقی دیگری، درداس (۲۰۰۹) نشان داد که با افزایش غلظت کلسیم، میزان کلروفیل در گیاه مرزنجوش افزایش پیدا کرد [۱۴].

میزان کل کلروفیل و نسبت کلروفیل a به کلروفیل b از جمله خصوصیات هستند که تحت تاثیر میزان کلسیم می‌باشند. افزایش میزان کلسیم در طی دوره رشد گیاه موجب افزایش محتوای کلروفیل و افزایش نسبت کلروفیل a به کلروفیل b می‌شود. همچنین افزایش میزان کلسیم موجب حفاظت از کلروفیل a و جلوگیری از کاهش نسبت کلروفیل a به کلروفیل b شده و مانع رنگ‌زدایی از کلروفیل a در فتوسیستم I می‌شود [۱۴]. نقش کلسیم را در افزایش میزان کلروفیل می‌توان به تاثیر آن در تجمع مولکول‌های آپوپروتئین^۱ کلروفیل در کمپلکس کلروفیل آنتن دانست [۱۴]. توده کلروفیل‌ها در فتوسیستم به عنوان کلروفیل آنتن انجام وظیفه می‌کنند. اتصال کلروفیل با

¹ Ruiz

¹ Dordas

² *Origanum vulgare ssp. hirtum*

وجود دارد [۷]. سودرهایل^۱ (۱۹۹۵) نشان داد افزایش غلظت کلریدکلسیم در محلول غذایی موجب افزایش فعالیت پراکسیداز می‌شود [۱۹]، اما در بعضی از تحقیقات افزایش غلظت کلسیم، موجب کاهش فعالیت پراکسیداز و پلی‌فنل‌اکسیداز شده است [۷]. همچنین پنل^۲ (۱۹۹۹) پیشنهاد کرده است کلسیم به طور غیرمستقیم موجب فعال شدن پراکسیداز می‌شود. لازم به ذکر است که این کاتیون موجب ایجاد پیوند بین پلی‌گالاکتوربون‌ها و ایجاد ساختاری می‌شود که توسط پراکسیداز قابل شناسایی است [۲۰].

با توجه به اینکه مطالعات قبلی نشان داده است که بین میزان فنل و وزن خشک همبستگی منفی وجود دارد [۲۱] ولی نتایج به دست آمده در این آزمایش نشان داد که با افزایش ماده خشک، میزان متابولیت‌های تانن و فنل نیز افزایش یافته است و با نتایج مطالعات قبلی تناقض داشته است.

به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که نیترا کلسیم بر عملکرد کمی (عملکرد اندام هوایی و گل‌آذین) و عملکرد کیفی (متابولیت‌های ثانویه شامل فنل کل و تانن) تاثیر مثبت داشته است و کاربرد آن بر روی این گیاه می‌تواند همگام با افزایش عملکرد ماده خشک اندام مورد استفاده، سبب افزایش کیفیت آن نیز شود.

پروتئین‌های خاص تعداد زیادی کمپلکس کلروفیل پروتئین پدید می‌آورد، انرژی فوتون‌های جذب شده از طریق کمپلکس آنتن انتقال می‌یابد و از یک مولکول کلروفیل به دیگری می‌رسد تا سرانجام به مرکز واکنش برسد [۱۱].

تیمار نیترا کلسیم تاثیر معنی‌داری بر درصد فنل و درصد تانن داشت (جدول شماره ۳)، بیشترین میزان فنل و تانن در تیمار ۱۵ میلی‌مولار نیترا کلسیم و کمترین میزان فنل و تانن در تیمار ۵ میلی‌مولار نیترا کلسیم مشاهده شد (جدول شماره ۴). کلسیم از طریق تاثیر بر آنزیم‌های فنیل‌آلانین آمونیلایاز، پراکسیداز و پلی‌فنل‌اکسیداز نقش خود را ایفا می‌کند، این آنزیم‌ها در سنتز و اکسیداسیون فنل‌ها نقش دارند [۷]. نقش اصلی متابولیسم فنل در عکس‌العمل به تنش‌هاست و کلسیم در محلول غذایی در سنتز و اکسیداسیون فنل‌ها موثر است [۷]. اولین مطالعه‌ای که نقش مستقیم کلسیم را در سنتز ترکیبات فنلی نشان داده توسط کاستاندا و پرز^۲ (۱۹۹۶) انجام شده است. آن‌ها دریافتند که محلول‌پاشی کلرید کلسیم روی برگ‌ها موجب افزایش فعالیت فنیل‌آلانین آمونیلایاز شده است [۱۰]. فنیل‌آلانین آمونیلایاز یک آنزیم کلیدی است که نقش مؤثری در تغییر مسیر کربن از متابولیسم اولیه به سمت تولید ترکیبات فنلی دارد [۱۱]. هر چند در بررسی‌های دیگر، اثرات متفاوت کلسیم بر آنزیم‌های سنتزکننده و اکسیدکننده فنل‌ها

¹ Soderhall² Penel¹ Apoprotein molecules² Castaneda and Perez

منابع

1. Naghdi Badi H, Sorooshzadeh A, Rezazadeh Sh, Sharifi M, Ghalavand A, Rezaei A. Evaluation of phytochemical and production potential of borage (*Borago officinalis* L.) during the growth cycle. *J. of Medicinal Plants* 2008; 7 (Supplement No. 4): 37 - 43.
2. El-Hafid R, Blade SF, Hoyano Y. Seeding date and nitrogen fertilization effects on the performance of borage (*Borago officinalis* L.). *Industrial Crops and Products* 2002; 16 (3): 193 - 4.

3. Zargari A. Medicinal plants (In Persian). 6th ed. Tehran University Publications, Iran. 1997, Volume 3, pp: 511 - 4.
4. Javadzadeh SM. The effect of sowing methods, nitrogen fertilizer and plant density on quality and quantity yield of *Borago officinalis* L. M.S. Thesis, Islamic Azad University of Jiroft, Iran, 1995, p. 78.
5. Davazdah Emami S, Majnun hosseini N. Cultivation and production of certain herbs and spices. University of Tehran Press. 1387, pp: 39 - 49.

6. Naghdi badi H, Soroushzadeh A, Rezazadeh SH, Sharifi M, Ghalavand A, and Omid h. Reviwe on Borage (Valuable medicinal plant and the plant source of gamma linolenic acid). *J. of Medicinal Plants* 1386; 24: 1 - 13.
7. Ruiz J M, Rivero R M, Lo'pez-Cantarero I, and Romero L. Role of Ca in the metabolism of phenolic compounds in tobacco leaves (*Nicotiana tabacum* L.). *Plant Growth Regulation* 2003; 41: 173 – 7.
8. Elmo M, Beyer JR, Bruno Quebedaux JR. The effect of calcium nutrition on ethylene induced. *Plant Physiol.* 1974; 54: 788 - 90.
9. Burton MG, Lauer MJ, McDonald MB. Calcium Effects on soybean seed production, elemental concentration, and seed quality. *Crop Science* 2000; 40: 482 - 6.
10. Castaneda P, Perez LM. Calcium ions promote the response of citrus lemon against fungal elicitors or wounding. *Phytochem.* 1996; 42: 595 – 8.
11. Hopkins WG. Introduction to plant physiology. second ed., Wiley, New York, 1999.
12. Iranian Herbal Pharmacopoeia (IHP). Tehran: Ministry of Health Publication, volume 1. 2002, p. 396.
13. Barker A, Pilbeam D. Plant nutrition. CRC Press. USA. 2007, pp: 125 - 8.
14. Dordas D. Foliar application of calcium and magnesium improves growth, yield, and essential oil yield of oregano (*Origanum vulgare* ssp. *hirtum*). *Industrial crops and products* 2009; 29: 599 – 608.
15. Podwyszyhska M, Goszczyfiska DM. Effect of inhibitors of ethylene biosynthesis and action, as well as calcium and magnesium on rose leaf senescence in vitro. *Acta Physiological Plantarum.* 1998; 20 (1): 91 - 8.
16. Eisinger W. Regulation of pea internode expansion by ethylene. *Annu. Rev. Plant Physiology* 1983; 34: 225 - 40.
17. Chao L, Bofu P, Weiqian C, Yun L, Hao H, Liang C, Xiaoqing L, Xiao W, Fashui H. Influences of calcium deficiency and cerium on growth of spinach plants. *Biol. Trace Elem. Res.* 2008; 121: 266 – 75.
18. Ruiz JM, Garcia PC, Rivero RM, Romero L. Response of phenolic metabolism to the application to the carbendazim plus boron in tobacco leaves. *Physiol. Plant.* 1999; 106: 151 – 7.
19. Soderhall I. Propierties of carrot polyphenol oxidase. *Phytochem.* 1995; 39: 33 – 8.
20. Penel C, Van Cutsem P, Greppin H. Interactions of a plant peroxidase with oligogalacturonides in the presence of calcium ions. *Phytochem.* 1999; 51: 193 – 8.
21. Sene M, Dore T, Gallet C. Relationships between biomass and phenolic production in grain sorghum grown under different conditions. *Agronomy J.* 2001; 93 - 4.

